

Iragan urtean euskaraz argitaratu diren lanen artean ongi etorri berezia merezi du Fernando Artoia "Bordari"ren **Bakoitzak berea** deritzan obrak. Izenburu horrekin bi tomo marduletan biltzen bai ditu hondarribiar idazle jatorraren hizlaxoz eta hitz-neurtzuko lanak.

Bigarren tomoan, olerkiz ari delarik, erraz eta jolasok iritzen zaio bertsoa, ekarriaren nekerik gabe, etorriari leioha idekiz, sentipenen uholeetan etenik gabe:

Nere sentipenak
Oler-midegian
Nitoen ercin
Beazuneko ongari
Metaren gainean.

Hori duela bere lanaren lemetzat. Jostalari eta jostakin, hertsitasunik gabe, irudimenari amain emanik, hegaz doan ainara lez.

Asmoa arat-unat'ka
kulunka-ka,
ñofiaz ezin dut
tinkatu gogoa.
Ezta nai ere!
Bego bere ortan
arat-unat'ka
opor-lasaitan
orbel igar antzo
aize-epelaren seaskan.

Juan Mari Lekuonaren eskutik plazaratzen da, bere hitzurre jakintsua irakurlearen gidari delarik. Gai nagusiaren artekotzat markatuko ditu honako hauek: "Bilduma onetako olerki laburrak naiko ugariak direnez, xeletasun lagungarria izan daitekeela uste dut gaiak finkatzea, eta auzk kopuruz neuritzea. Jainkoa da geinik apizten dena, eta beste gaietan ere, oñarrikoko ikuspegi gertatu oi dena. Gero, maitasuna dator, emazte, aitama eta bilobaren inguru. Eriotza ere or dabil, "Bordari"ren baitan gai onek duen garrantziarekin. Geroko bizitza ere aipatuko nuke, konfiantzaren iturapean. Ezin-utzizkoak derizkiot erri-jakinduriaren erabilkerari. Eta neurri ez inu ugarian, aberria eta egunerokotasunaren zenbait anekdotak.

Izazk ere, instant bakoitzeko sentipen eta kezak olerkiz onten ditu. Bertso neurruan, bertso librean edo gogoak ematen dionean. Egitura ugariak ditu. Bere ahalmenean neu-

rriaz badaki, eta goragoko gurariak utziz, bere baitara lotzen da. Baina, hori bai, emozio eraginez jardungo da bere olerki bizkor eta erraz guzietan. Horregatik, irakurle, bere olerkian zehar maiz aurkituko dituzu era berriak.

Juan Marien ustez, inpresionismotik asko dute poemok, influentzia nabaria duelarik Bidasoako arte-girotik. Collage-ak eginez ere baliatzen da. Baina, nik arc gehiago esango nuke, **dada** jocrak ere maiz nabari dituela, bere hitzerri plastika zenituz ere eman nahi hortan; intenziotzko axolakabetasuna agertuz:

9 O! lan, eguneroko lana
8 I aut bearreko lagun
7 Oporrez asperutu nauk
6 Arat-unat egan
5 Aideko txori
4 Ator akiti
3 Bearra
2 O! lan
1 O!
1 Jes!
2 Zer dan
3 Nagia
4 Zer alperren
5 Erabekeri
6 Ta zabarkeria
7 Zato lan, zato arta
8 Bizia bizitzeko din
9 Lan-giroan noski ta baikii.

Hala ere, maizenik, hitzekin jolasokor nabarrituko duguz, esaldiz eta hitz hotsez, doinu bereziak lortuz eta noiznahi trazu azibez ebakiz. Baina, ber-berek aitortuko digunez: "Batuzetan esalari nabil, bestetan izi neurruz bertso-lari. Bertsoak, kantatu ta askoz ere gustagarriagoak dira. Bertso maitale bazera errex biltziko dituzu aukerako dituaik". Hala dira izan ere "Iparragirre" sailekoak, 239. orri aldetik 256ra doazenaik.

Lehenago emazte hilari eskaini zion **Goraintzi** deritzan liburukoak ere hor datoz, eresi triseok.

"Olaxta" sailekoek, itsas-herriaren poema epikoak dira, naiz ere bere izakeraz Bordari lirikotasunez kutsatua izan. Huaek, euskal literaturan toki berezia merezi dute, zeren gure lurraldean infarraldetik itsasoa hain zabal idekitzen delarik ere, guti, oso guti idatzi bai da itsasoko gaiet. Horietan, Bordari, bere arantzaletz herriarekin burubait eginik aurkituko duguz, itsas-minet, alaitasunean, neketan, eta ekaitz ezberharen oinazetan. "Sol' banatorkizue", sailekoek, hiru eledun (L.L.L.) olerkariet eskainiak ere interesgarriak iduritzen zaizkigu. Loramendi, Lizardi eta Lauaxetari eskainiak: Etxe-baratzeko landareri begiratu, oso solas politik lortzen bai ditu.

Gizonki eginak dira Arestiri eskaintzen dizkion aitortza zintzoak. Baina, hortaz esan behar diot Bordariri, bataek ez duela bestea kentzen, eta gure literaturak guziok behar baituela. Bordarik landu eta ondu dituen aitor- eta erak onargarriak bai dira euskaldun literaturgintzan. **Bakoitzak berea**, hori da gure legea.

Orotarik bada liburu hortan eta irakurleak ez du izango asperetzeko betarik. Gainera, azkenaldere datozten alegi eraokoa humore jarioz datoz.

Bere herriko euskara motatik ere probetxuko ederrak du bere idazkerari gazta eta ozpina ematen diona. Herriarentzako begirapena eta bere gogoia oro lasaitzen duen fede zintzoa, egitan, inbidigarriak dira. Horrek egiten du egite maitatia hain maitatua. Juan Marien hitzetan: "Bere bertsoa askea da eta gaurkoa. Bidasoa itsaso bihurtzen deneko ur-golkok dituen kolore eta diseinu finak nabari, Ondarribiko izkera kiristal labratua eginik, mugako ondartzan euskal poetikaren lekuko gaztea." Bordariren gogoan ordea:

Kartetan

dunentzat ez zuen zergaitik gai arrunta izan behar. Kartaren erabilpena nahiko mugatua egongo zen.

Baina goazen aurrera. Ezagutzen ditugun lehen aipamenek karta zergarekin lotzen dute, eta ez dira, beraz, bat ere harriarriak erakunde publiko eta agintarien erabakiak, jokoaren kontrolari dagokionez. Diru jurtzi "osasuntsu" bat zela konturatu bide zuten lehen unetik, eta kontrolpean ipini nahi izan zuten karta-aren inguruan ziren operazio guztiak. Kartak atzerriek ekartzeara nahiz heringo produkzioa baldintzatuzik zegoen, unean uneko arauen bitartez.

Karta-jokoa azkerki hedatu zen gure arbasoen artean eta honek nahiko hehustasun ekarri omen zuen, jokoan irabazlearen oheoz gain diruak ere parte hartzen baituzten. Eta jokoaren izurriak benetako kalte handiak egin bide zituen aurreko mendeetan, gaurrekin egiten jarraitzen duen bezalaxe. Goi mailako gizartea ez ezik baita herri xheha ere karta-zale amorratua bihurtu ei zen, etxe-ekonomiatan —berez, ahulak— sekulako hondamendiak sortera ziulariak.

Agintariek, irudi beltz hura konpondu nahian edo, lege eta arau bereziak atera zituzten jokoaren erregulazitateko. Gure herrietako ordenantzetan horrelako arautegiak maiz egin dut topo. Ez dakigu, ordea, zernolako indarrez ipiniko ziren praktikan. Ezta jokalarri guztiak —den denak— legearen maila berdina espitatu izango ote ziren ere. Baina hau inoiz ezagutuko ez den datu bat da. Dakigu, berriz, arautegi haiekin gineten zena da, eta, hain zuzen ere, gaurko honetan iragan mende hasieran, 1817.an, Gasteizko alkate gogoratzin zuena dakart hona.

Vicente Afiz Marañon zen garaiko lehen agintaria Arabako hiriburuan, eta honetan ematen ari ziren hondamendiak kontutan izanik, "deseando cortar los males que origina un vicio tan criminal" Carlos III erregi 1771.an argitaratutako legea gomtaratzen zien alkateak bere herkidetik.

Madridi El Escorial-en azalduko erregia hauek erresuma osoa hartzen zuten, eta hamabost arautan zegoen zatitua ediktua. Lehendabizi, zer joko-mota ziren debekatu jakineratzen du, debekua apurtzen zuena nola

zigorria behar zen zehazten duelarik. Hobenduria nobleterriakoa baldin bazen 200 dukat ordaindu behar zuten, lehen aldiz; maila apalekoek, ordea, 50 dukateko zigorra zeukaten. Jokozten zen etxeko ugazabak, gizarite mailaren arauera, zigorra bikoizturik hartzen zuten. Hirugarren bider harraipatua izanez gero, diru zigorrak aparte, herbeste zuten sufritu behar, urtebetekoa ala, etxeko ugazabaren kasuan, bikoia. Diru zigorra ordaindu ahal izateko posibilitaterik ez zuena espetxera ziohoan, hamar egunez, lehen aldiz.

Jokoan harraipatutakoa txiro, gaizkile edota ofizialgabee izanez gero, zigorra askoz haundia izan zen, diruaz gain, bost urteko espetxerapena sufrizten baituzten nobleek Armadako erregimentuetan, eta plebeuek harmaletan.

Zortzigarren artikuluek ez zuten onartzat hartzen joko honetarik sortzen zen zorra, nahiz eta galtzaileak galareren lekukotasuna idatzi emanda euki, eta —are gehiago— inork besteon batekin euki lezakeen zorra kobratu ahal izateko Tribunalera jotzen bazuen, ez zitien hoiek eskubidea kontsideratuko, eta —gainera— zigorturik izan zitekeen.

Baimendua zegoen jokoan, gehienez jota, 30 dukateko apustua egin zitekeen, lan ordutegian jokorik egin ez erabat debekatu zegoelarik. Aipamen berezirik apaizteriarantz egiten zen, "en el caso no esperado de incurrir en la contravención".

Kartetariko joera gorantz ziohoan, lehen esan bezala, eta Gasteizko alkateak bandoa egin, 1817-3-29, eta handik mende erdi batera hirian gizon bat agertuko zen. Kartetako irabazpidearen mundua, industriaren aldetik begiratu, indartsuki astinduko zuena. Gasteizko izena ludi osoan ipiniko zuena. Gizon hura, noski, Heraklio Fournier zen.

Jose Mari VELEZ DE MENDIZABAL

El artículo publicado hace unas semanas en esta misma página por el amigo Juan San Martín, referente a los versos de Elizaburu, que hacen alusión al juego de naipes, es el que me ha inducido a escribir estas líneas.

Nuestro Pueblo es, sin lugar a dudas, un pueblo jugador. Juega y, en la mayoría de los casos, apuesta. Y esta afición ha sido, en oca-

Ondarribi, itxas erri
Lamiaren amets kabi
Madriñelen bizitoki
Maitietan maitagarri.

Juan SAN MARTIN

De entre las obras literarias que ha depurado a las letras euskaras el año 1982, destaca los dos volúmenes, en prosa y verso, **Bakoitzak berea** de Fernando Artoia "Bordari". Como bien reza su título, cada uno debe aportar de su haber al desarrollo de nuestra literatura. Nosotros, la verdad, temíamos sobre el paradero de tanta obra inédita que poseía Bordari, pues de sobra sabemos que lo inédito acaba desapareciendo. Afortunadamente, su obra dispersa en numerosas publicaciones, así como la inédita, que constituía la mitad de ella, han salido a la luz debidamente ordenadas, agrupadas en temas y capítulos, y con varios prólogos.

En el presente artículo nos ocupamos únicamente con el tomo de poesía, que ya precedió con un rico prólogo de Juan María Lecuona con aguda crítica e interesantes advertencias que ayudarán al lector a la mejor interpretación de la poesía de Bordari. Poeta original que se exime de las estrechas reglas clásicas para crear nuevas estructuras con un sentido útil, con frecuencia pasa de lo contemplativo a la diversión... a el juego semántico, utilizando frases populares, contrastes lexicales con extraordinaria fluidez en el lenguaje y aprovechando el sentido musical de las letras fonéticas, más un rico juego de palabras que mantienen una constante a lo largo de los poemas e imprimiendo su peculiar impronta a veces no exenta de humor.

Hay que decir también que a su sentimentalismo romántico se le une su profunda fe cristiana, emanando amor por doquier.

Uno de los capítulos completan las endechas dedicadas a su difunta esposa que constituyen los poemas del libro **Goraintzi**. Contiene otro capítulo dedicado a la épica marinera. Sentidas poesías las que dedica a sus amados poetas, Loramendi, Lizardi y Lauaxeta. Su ofrenda a Aranzazu, como a las gentes, elegías, etc.; son otras tantas partes de su métrica. Pero la mayoría son cortos poemas dedicados a las vicencias y sentires de su entorno.

siones, motivo de grandes problemas sociales. Pero antes de continuar debo dejar claro que no es mi intención entrar a analizar la moralidad de los juegos de azar.

El naipes es, en mi opinión, el más conocido de todos, debido —quizás— a la facilidad que ofrece para desarrollarlo. En el País Vasco tenemos constancia de su arraigo desde el siglo XVI, aunque es lógico pensar que también anteriormente fuera utilizado como vehículo de esparcimiento. Fueron los marinos los que introdujeron el naipes en nuestro País; y de todos es sabido que los vascos han salido a la mar desde, por lo menos, el siglo XII —recuérdense las correrías de nuestros balleneros y corsarios— por lo que no es de extrañar que entrara en contacto constante con otros pueblos de Europa, supieran de la existencia del naipes mucho antes de las primeras citas escritas e contradas. Cosa diferente es que su uso estuviera generalizado.

Sobre lo que ya no existe duda es sobre el auge que tomó el juego de cartas a partir del siglo XVI, llegándose a dictar normas concretas a prohibir la práctica de determinadas especialidades, así como el cruzarse cantidades elevadas de dinero entre los jugadores, hecho éste que ocurrió desde un principio multitud de sinsabores.

Los archivos de nuestros Ayuntamientos bien saben de pleitos, juicios... motivados por el juego. Las Ordenanzas Municipales eran explícitas a la hora de prohibir ciertas clases de ellos, y vienen a mi memoria las reiteradas llamadas al orden realizadas por el Ayuntamiento vitoriano, "para evitar las ruinas de varias familias... y deseando cortar los males que origina un vicio tan criminal".

Corría el año 1817 cuando volvían a imponerse en Vitoria, como recordatorio a sus habitantes, las normas que, recogidas en la denominada Novísima Recopilación, había dictado el 1771 el rey Carlos III, sobre prohibición de juegos de envite, suerte y azar. En ellas se especificaba la serie de juegos no permitidos, así como las distintas sanciones económicas, el destierro y prisión que se deberían de imponer a los infractores de la normativa. Es curioso resaltar cómo se hace especial hincapié en el reconocimiento por Tribunal de Justicia al juego del derecho a la deuda contraída en el juego, aun habiendo sido confirmada por el corte, llegando incluso, a poderse castigar al reclamante.